

TIJDSCHRIFT VAN DE VERENIGING VAN GESCHIEDENISLERAREN IN NEDERLAND (V.G.N.)

UIT DE INHOUD:

- Dr. S.L. van der WAL:
ASPECTEN VAN DE KOLONISATIE
- Drs J. van GOOR:
LITTERATUURBERICHT NEDERLANDS OOST-INDIË
- Drs D.J.P. de JONG:
LITTERATUURBERICHT INDONESIË
- Dr. P.B. RENES:
INDONESISCH GESCHIEDENISONDERWIJS
- BOEKBESPREKINGEN

KLEIO

VERSCHIJNT MAANDELIJKS

12e JAARGANG – JUNI – 6 – 71

VERENIGING VAN GESCHIEDENISLERAREN IN NEDERLAND (V.G.N.)

BESTUUR

C. M. H. BOSCH, *voorzitter*, Borskilaan 7, Bloemendaal, tel. 023-261723
A. L. H. VERHOOG, *vice-voorzitter*, Drakestein 8, Leiderdorp, tel. 01710-41127.
C. L. A. DANIELS, *1e secretaris*, Apolloplantsoen 23, Zaandam, tel. 02980-65602.
DRS. H. ULRICH, *2e secretaris*, Vronkenlaan 63, Leiderdorp, tel. 01710-44780.
DRS. B. VAN LINGEN, *penningmeester*, Van Weerden Poelmanlaan 196, Utrecht, tel. 030-940967.
G. J. ERDTSIECK, Cath. van Renneslaan 29, Almelo, tel. 05490-17652.
L. W. BOOGERT, *comm. Ped. Acad.*, Wielengahof 21, Delft, tel. 01730-44029.
H. DE RUYTER, *red. Kleio*, Kon. Wilhelminalaan 22, Leidschendam, tel. 01761-3657.
J. G. TOEBES, *Didactiekcomm.*, Groesbeekseweg 436, Nijmegen, tel. 08800-30383.
DRS. B. DORSMAN, *P.A.-comm.*, Helena Rietbergstraat 19, Gouda, 01820-16725.

LEDENADMINISTRATIE

Aangifte en afschrijvingen van leden en informatie over contributiebetaling zenden aan: Administratie V.G.N., Mient 272, 's Gravenhage, tel. 070-682998. Bij aangifte wordt verzocht mee te delen: naam, voorletters, eventueel titel, bevoegdheid, huisadres, telefoon- en netnummer, adres van de school waar men de hoofdbetrekking heeft.

CONTRIBUTIES

Contributies ingaande 1 januari 1971.

Gewone leden: a. docenten havo, v.w.o. en h.b.o.

f 45,—

b. docenten mavo

f 30,—

Buitengewone leden: a. gepensioneerden en b. zij die wel geschiedenisbevoegdheid bezitten, maar geen les geven op scholen voor mavo, v.w.o. en h.b.o.

f 25,—

Aspirantleden: rf 25,—

f 25,—

Echtparen:

f 50,—

COMMISSIES

DIDAKTIEKKOMMISSIE

J. G. TOEBES, *voorzitter*, Groesbeekseweg 436, Nijmegen, tel. 08800-30383.
MEJ. DRS. H. L. A. FURNEE, *secretaresse*, Schoutenstraat 48, 's Gravenhage, tel. 070-245752.
A. C. E. JANSE, *penningmeester*, Oranjelaan 13, Castricum, tel. 02518-53548, postrekening 1561752 t.n.v. de penningmeester Didaktiekcommissie V.G.N.
A. P. DIJKSTRA, Meppel.
DR. P. VAN DER MEULEN, Bilthoven.
P. H. F. GIELES, Delft.
MEJ. C. C. A. BRIET, Amsterdam.
C. J. LEIJH, 's-Gravenhage.

COMMISSIE POSTACADEMIALE VORMING

De gegevens over de P.A.-commissie staan vermeld op de 3e pagina van het kft van dit nummer.

COMMISSIE AD HOC

Voor inlichtingen over de commissies ad hoc — de Brugklascommissie en de Mavocommissie — kan men zich wenden tot de 2e secretaris van de V.G.N., wiens adres hierboven vermeld staat.

KLEIO

Tijdschrift van de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland, verschijnt tienmaal per jaar. Redactie: H. DE RUYTER, *voorzitter*, Koningin Wilhelminalaan 22, Leidschendam, tel. 01761-3657; MEJ. DRS. G. K. H. SCHURING, *secretaresse*, Lange Nieuwstraat 8, Utrecht, tel. 030-26764; DRS. B. VAN LINGEN, Utrecht; DRS. L. M. G. P. SMEETS, Doorn; DRS. S. Y. A. VELLENGA, Utrecht; DR. P. VAN DER MEULEN, Bilthoven; C. S. RUTSEN, Mijdrecht.

Abonnementen: voor leden gratis, voor niet-leden f 25,— per kalenderjaar.

Actieve leraren/leraressen kunnen alleen met goedvinden van het bestuur van de V.G.N. in aanmerking komen voor een abonnement.

Abonnementen opgeven aan: Administratie V.G.N., Mient 272, 's Gravenhage, tel. 070-682998.

Enkele historische aspecten van de dekolonisatie.

De ontvoogding van de koloniën van westerse mogendheden in Azië en Afrika in de zin van de voldongen dekolonisatie van deze gebieden, waarmee nieuwe soevereine staten in het leven werden geroepen, is wellicht de belangrijkste ontwikkeling na de tweede wereldoorlog. Zij heeft zich na 1945 in versneld tempo voltrokken. Eerst in Azië, waar de Filipijnen reeds in 1946, Britsch-Indië in 1947 en een jaar daarna Ceylon en Burma en in 1949 Indonesië onafhankelijk werden. Cambodja en Laos volgden in 1953, Vietnam in 1954, Malaya in 1957 en Singapore, Serawak en Brits Noord-Borneo in 1963. Iets later in Afrika: na de Soedan, Marokko en Tunis in 1956, Ghana in 1957 en Guinée in 1958 zijn in de zestiger jaren de nog overgebleven koloniën in dit werelddeel bijna alle onafhankelijke staten geworden.

Was het in de eerste jaren na 1945 nog begrijpelijk dat de vrijwording van enig koloniaal gebied door velen werd beschouwd als een incidenteel gebeuren, dat geen directe consequenties behoeft te hebben voor de koloniën van het westen in het algemeen, nu, een kwart eeuw later, doet de dekolonisatie zich aan ons voor als een mondiale historische ontwikkeling, die zich als een onafwendbaar proces heeft voltrokken. Het koloniale tijdperk is afgesloten. De weinige resterende koloniën, zoals die van Portugal, zijn uitzonderingen, die vanwege haar zeldzaamheid opvallen en in de hedendaagse opinie niet enkel als verouderd, maar ook als onduidelijk voorkomen. Rudimenten uit een vergane periode in de geschiedenis, die in het nieuwe beeld van de wereld na de dekolonisatie niet meer passen.

In dit nieuwe beeld vallen de grenzen van de nieuwe staten niet altijd samen met die van de voormalige koloniën. De dekolonisatie is nl. in sommige gevallen gepaard gegaan of spoedig gevolgd door afscheiding of splitsing van gebieden, die één kolonie waren geweest of zich aanvankelijk als een nieuwe staat hadden georganiseerd. Zo deed een burgeroorlog het voormalige Brits-Indië uiteenvallen in India en Pakistan en is Frans Indo-China verdeeld in Laos, Cambodja en Vietnam. Soms ging een nieuw gevormde eenheid weer verloren, zoals bij het uittreden van Singapore uit de federatie van Malaysia. Elders deden zich wel afscheidingsbewegingen voor maar kon de eenheid bewaard blijven, zoals in Indonesië, waar het separatisme zich manifesteerde in de Zuid-Molukken en in Noord-Borneo waar de afscheiding van Sabah dreigde. Het is opmerkelijk dat voor Indonesië, dat als eilandenrijk met een grote ethnische verscheidenheid weinig innerlijke samenhang had, de administratieve eenheid, die onder het koloniaal bewind tot stand kwam, niet alleen als bindmiddel voor de eenheid van de republiek heeft gefungeerd, maar zelfs het argument bij uitstek is geweest voor het "herstel" van de nationale eenheid toen de "terugkeer" van Nieuw-Guinea als Irian Barat naar het Indonesisch grondgebied in het geding was.

De cartoon van F. Behrendt is ontleend aan diens bundel "Ondanks alles".

Er is na 1945 een nieuw wereldbestel ontstaan met implicaties voor de internationale politiek en voor de wereldeconomie van verstrekkende betekenis. Een blik in de vergaderzaal van de Verenigde Naties biedt van dit bestel een treffende illustratie. Waren daar eind 1945 50 namen te lezen van de toegelaten staten, dit aantal is thans 126, waarvan niet minder dan 50 van nieuwe staten, die na de tweede wereldoorlog hun onafhankelijkheid verwierven.

De dekolonisatie heeft in de wereldgeschiedenis een duidelijke caesuur getrokken. De laatste jaren van het koloniale tijdperk lijken al zo ver achter ons te liggen, dat de historicus, die zich hiermede bezig houdt, zich nauwelijks bewust is dat hij zich verdiept in een zeer recent verleden. De behoefte aan een historische beschouwing van dit verleden leeft zowel in de voormalige moederlanden als in de nieuwe staten. Aanvankelijk was het de vroegere koloniale mogendheden hierbij vooral begonnen om zich rekenschap te geven van hun aandeel in de ontwikkelingen, die tot de dekolonisatie hebben geleid. Voor de jonge staten, die hun onafhankelijkheid hebben bevochten, heeft de geschiedenis der dekolonisatie de aantrekkelijkheid van de historie van hun vrijheidsstrijd.

Zowel voor de westerse landen, die zich uit hun koloniën gedwongen of vrijwillig terugtrokken als voor de nieuwe soevereine staten heeft de dekolonisatie haar voorgeschiedenis. De voltooid dekolonisatie is nl. de uitkomst van een ontwikkeling, waarvan het begin in het meer of minder ver koloniaal verleden moet worden gezocht. Bij deze historische beschouwing vragen de vroegere moederlanden zich af hoe hun koloniaal beleid in het licht van de voldongen dekolonisatie moet worden gezien en beoordeeld. De dekolonisatie roept de vraag op naar de rechtvaardiging van dit beleid. De nieuwe staten trekken lijnen terug naar de nationalistische bewegingen in het koloniale tijdperk. Bij beide benaderingen van het koloniaal verleden gaat het om de continuïteit in de geschiedenis, die niet alleen in het verleden meer klaarheid moet brengen, maar waarvan ook perspectieven voor de toekomst worden verwacht.

De dekolonisatie heeft aan de beoefening van de koloniale geschiedenis nieuwe impulsen gegeven, waarvan de invloed zich kon gaan doen gelden toen de sentimenten en ressentimenten opgewekt door de moeilijke en vaak pijnlijke gebeurtenissen die haar hebben begeleid waren geluwd en de belangstelling voor de voormalige koloniale gebieden, die na het verbreken van de oude relatie tot een dieptepunt was gedaald, weer opleefde.

Het is vooral de ontwikkelingssamenwerking met de jonge staten die de koloniale geschiedenis voor het westen opnieuw actueel heeft gemaakt. De problemen, waarvoor de nieuwe landen op sociaal en economisch gebied zijn gesteld, zijn in vele gevallen identiek met die, welke zich in de koloniale periode hebben voorgedaan. Er is in het koloniaal verleden op allerlei gebied ontwikkelingsarbeid verricht en aan de ervaringen, die daarbij zijn opgedaan kan thans niet zonder schade worden voorbij gegaan. Het besef en de erkenning hiervan vormen, naast de introductie van de taal van het moederland, de belangrijkste verklaring voor het voortbestaan van een bijzondere verhouding met de vroegere koloniale overheersers. Het inzicht in de betekenis van de banden met het oude moederland is in vele nieuwe staten groeiende. De toenemende zelfbewustheid van deze landen drijft de vrees dat nieuwe contacten met het voormalige moederland tot neo-kolonialisme zouden leiden, naar de achtergrond.

Wij zagen dat de dekolonisatie aan de historicus ook vragen stelt die geheel gericht zijn op de voormalige moederlanden. Naast die, welke zich bezig houden met de waardering en rechtvaardiging van het koloniaal verleden, betreffen zij in het algemeen de weerslag van het verlies van de koloniën op de vroegere koloniserende mogendheden. De belangrijkste

zijn die naar de invloed die de dekolonisatie heeft gehad op de economie van het moederland en op zijn internationale positie. Voorts doet zich de vraag voor of en in hoeverre de binnenlandse politieke verhoudingen in het moederland door het verlies van de koloniën zijn beroerd. Daarnaast zijn er problemen van sociale aard, zoals die welke verband houden met de repatriëring van kolonisten of de opname van politieke vluchtelingen. Ook voor de wetenschapsbeoefening — een belangrijk aspect van de koloniale expansie — heeft de dekolonisatie belangrijke gevolgen gehad: zij verloor aan terrein waar ze zich speciaal richtte op het eigen koloniaal gebied; haar arbeidsveld is verruimd, waar ze zich in het zich van of na de dekolonisatie heeft geheroriënteerd. In het algemeen heeft de dekolonisatie op de wetenschapsbeoefening ten aanzien van de derde wereld een sterke internationaliserende invloed gehad.

De contemporaine geschiedschrijving heeft zich met de dekolonisatie in ruime mate beziggehouden. Zij was evenwel gebonden aan de beperking, die voortvloeide uit het beschikbare historische materiaal, zoals algemeen toegankelijke officiële stukken, de pers, memoires en interviews van tijdgenoten. Recente ontwikkelingen in het historisch bedrijf houden de belofte in dat spoedig ook tot nu toe ontoegankelijk archiefmateriaal beschikbaar zal zijn. Aan Britse zijde is een grote bronnenuitgave over de *Transfer of Power in India* op stapel gezet en hier te lande gaf de regering opdracht aan de Rijkscommissie voor vaderlandse geschiedenis een publikatie samen te stellen van de officiële bescheiden betreffende de Nederlands-Indonesische betrekkingen in de jaren 1945–1950.

RECTIFICATIE

Samenstelling commissie PedAk.

L.W. Boogert (voorzitter)	Wielengahof 21	Delft 01730 - 44029
Br. Emilius Gordijn	Jozef Israëlsplein 3	's-Gravenhage 070 - 246875
A.J. Kaarsemaker (secretaris)	Schepenlaan 210	Middelburg 01180 - 3661
F.van der Made	Const.Huygensstraat 29	Capelle a/d IJssel 010 - 332948
Drs. D.J. Noordam (penningmeester)	Jan Vethkade 50	Dordrecht 01850 - 37781

Literatuurbericht over de geschiedenis van Ned.Oost-Indië en Indonesië.

De hier volgende boekenlijst over de geschiedenis van Indonesië in de 20ste eeuw heeft niet de pretentie naar volledigheid te streven. Het doel is veeleer een beredeneerde opsomming te geven van in het algemeen gemakkelijk bereikbare boeken of recent verschenen werken. Wie zich n.a.v. het gebodene verder wil verdiepen in één of meer aspecten van de geschiedenis van Indonesië zal in veel van de hieronder genoemde werken nadere gegevens vinden; beter is het nog de zeer uitvoerige "Critical survey of Studies on Dutch Colonial History" van W.Ph. Coolhaas (Den Haag 1960) te raadplegen.

Indonesië maakt deel uit van Zuid-Oost Azië, de geschiedenis vertoont daarvan allerlei sporen. Het recent verschenen *"A history of Modern South East Asia"* van H.J.Benda en J. Bastin (Englewood Cliffs 1968) is als eerste inleiding bij uitstek geschikt. Voor meer uitvoerige feitelijke informatie: D.G.E. Hall, *"A history of South East Asia"* (3e dr. London-New York 1968). *"Nusantara, a history of Indonesia"* van B.H.M. Vlekke (6e dr. Den Haag 1965) geeft een goed geschreven, helder overzicht van de geschiedenis van de Indonesische archipel tot aan de Japanse inval. Naast dit werk blijven de "grote" (5 delen) en de "kleine" (1 deel) *Geschiedenis van Nederlandsch Indië* onder leiding van F.W. Stapel geschreven, hun waarde behouden. Bernhard Dahm schreef *"A history of Indonesia in the 20th Century"* (London 1971) vanuit een indonesisch standpunt. (Ailsa Zainu'ddin deed dit voor de gehele indonesische geschiedenis waarbij de nadruk echter valt op de periode na de 18e eeuw in haar voor "college" gebruik geschreven *"A short history of Indonesia"* (Melbourne 1968). Hoewel aardig van opzet, moet dit boek voorzichtig gebruikt worden. Door het gebruik van veelal engelse bronnen geeft de schrijfster een tamelijk eenzijdig beeld van de nederlandse koloniale periode.)

Voor de economische geschiedenis is G. Gronggrijp's *"Schets ener economische geschiedenis van Indonesië"* (4e druk Haarlem 1957) het aangewezen werk. Gronggrijp wees de door J.H. Boeke geïntroduceerde gedachte dat de koloniale economie a.h.w. gesplitst was in twee economieën die elkaar niet raakten, de z.g. "dualistische" economie, af. De discussie over dit belangrijke aspect van de koloniale maatschappij tussen Boeke, Gronggrijp en vele anderen, is, voorzien van een inleiding, uitgegeven in *"Indonesian Economics. The concept of Dualism in Theory and Policy"* (Den Haag 1966). De engelse bestuursambtenaar in Burma J.S. Furnivall schreef twee belangrijke werken die hier nauw bij aansluiten: *"Netherlands India, A study of plural economy"* (1939) en *"Colonial Policy and Practice"* (2e dr. New York 1956). In dit laatste werk vergeleek hij het Engelse koloniale bewind in Burma met het Nederlandse in Indonesië. W.F. Wertheim gaf in *"Indonesian Society in Transition"* een sociale geschiedenis van Indonesië.

Naast deze handboeken kan men nu ook beschikken over verscheidene bronnenpublicaties voor de jaren $\pm$ 1900–1945. De adviezen van de belangrijke Islamkenner en invloedrijke adviseur van de nederlands-indische regering voor Islam-zaken *C. Snouck Hurgronje* werden uitgegeven in drie delen (R.G.P. kleine serie). *S.L. van der Wal* verzorgde uit de nederlandse koloniale archieven voor de periode 1900–1942 een drietal belangrijke bronnenuitgaven over *Het onderwijsbeleid* (1963), de *Volksraad en de staatkundige ontwikkeling* (2 dln. 1964 en 1965) en de *Opkomst van de nationalistische beweging* (1967).

H.J. de Graaf e.a. stelden uit de indische collectie van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie "*Nederlandsch-Indië onder Japanse bezetting*" samen. (2e dr. Franeker 1960). De nadruk valt hierbij op de Nederlandse gemeenschap in Indië. *H.J. Benda* e.a. selecteerden en vertaalden uit Japanse archieven "*Japanese military administration in Indonesia*" (New Haven 1965).

Het begin van de twintigste eeuw gaf niet alleen in Indonesië maar in de gehele koloniale wereld veranderingen in en vernieuwing van het beleid te zien. Naast afronding en consolidering der imperia werd een aanvang gemaakt met de uitvoering van de politiek gegrond op de opvatting van de "white man's burden". De economische openlegging werd daarnaast met kracht voortgezet. Nieuwe visies op de al dan niet aanwezige Nederlandse en Engelse imperialismen zijn te vinden in de bundel "*Britain and the Netherlands in Asia*" (Londen, 1968) van *H. Bastin, H. Baudet, W.A. Hanna* en *S.L. van der Wal*.

De uitbreiding van het Nederlandse gezag in de Buitengewesten en met name in Atjeh vond o.a. van linker zijde in *Paul van 't Veer* een auteur in diens vlotgeschreven "*De Atjeh oorlog*" (Amsterdam 1969).

C. Gerretson schreef een klassiek werk over een aspect van de economische expansie in de "*Geschiedenis der Koninklijke*" (2e dr. Utrecht 1939). Onder zijn leiding verscheen een serie van koloniaal historische monografieën over 19e eeuwse onderwerpen o.a. *J.M. Somer* over "*De korte verklaring*", dat de nederlandse expansie in de buitengewesten (eilanden buiten Java) in de 19e en 20ste eeuw behandelt en van *S.L. van der Wal*, "*De motie-Keuchenius van 1866*".

Bij de uitbreiding van het gezag en ook later speelde de zending een belangrijke rol. Van hetgeen hierover is geschreven zij slechts vermeld de geschiedenis van "*De Protestantsche Kerk in Nederlandsch-Indië 1620–1939*" van *C.W.Th. van Boetzelaer van Asperen en Dubbeldam* (Den Haag 1947) en "*Het Zendingsconsulaat in Nederlands-Indië 1906–1942*" van *M.C. Jongeling* (Arnhem 1966). *M.P.M. Muskens* geeft in "*Indonesië, Een strijd om nationale Identiteit*" (Bussum 1969) o.a. een kort overzicht van de missie in Indonesië. Dit werk is echter vooral van belang voor de vraag of Indonesië een moslim- of een seculiere staat is. Allerlei aspecten van het koloniale beleid in de 20ste eeuw en de zeer in intensiteit toegenomen overheidsbemoeienis ten behoeve van de inlander, komen aan de orde in de bundel met de slecht gekozen titel "*Daar werd wat groots verricht... Nederlandsch Indië in de XXste eeuw*". (Amsterdam 1941). Na de soevereiniteits overdracht lieten *H. Baudet* en *I.J. Brugmans* in de bundel "*Balans van Beleid*" (Assen 1961) door verschillende personen die nauw betrokken waren geweest bij het vooroorlogse koloniale beleid, de Nederlandse activiteiten nog eens op hun merites beoordelen.

Het nationalisme is één van de vormen waarin de reactie op de westerse overheersing in Indonesië gestalte heeft gekregen. Niet alleen achteraf bezien maar ook voor de tijdgenoot maakte de koloniale periode de indruk van een maatschappij in rust waar zich slechts hier en daar incidenteel onrust openbaarde. Zolang er een koloniaal bewind was kwamen

opstand en verzet voor, in veel opzichten overeenkomend met het agrarische, vaak messianistisch geïnspireerde verzet in de prekoloniale periode. Een voorbeeld hiervan is de Samin-beweging op Midden Java: *H.J. Benda en Lance Castles, "The Samin Movement"* in *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde*. (Den Haag 1969). De invoering van nieuwe belastingen, welvaartsmaatregelen etc. was hier soms mede debet aan, terwijl islamitische leiders eveneens een rol speelden. *Sartono Kartodirdjo* gaf een interessante beschrijving en analyse van *"The peasants revolt of Banten in 1888, a case study of social movements in Indonesia"* (Den Haag 1966). Het is echter o.a. het in de loop van de twintigste eeuw sterk uitgebreide westerse onderwijs dat een nieuwe inheemse elite opleidde, die onder de invloed van westerse denkbeelden tot een Indonesisch nationalisme kwam. De bestuursambtenaar *J.Th. Petrus Blumberger* beschreef als eerste *"De nationalistische beweging in Ned. Indië"* (Haarlem, 1931), nog steeds van belang door de uitvoerige informatie. *Robert van Niel* behandelde de opkomst van het nationalisme tot 1927 in *"The emergence of the Modern Indonesian Elite"* (2e dr. Den Haag 1970). Hij gaat hierbij uitvoerig in op de politiek van de Nederlands-Indische overheid t.o.v. deze nieuwe stromingen. *J.M. Pluvier* zette de beschrijving vanuit een meer Indonesisch-nationalistisch bepaald standpunt voort in het *"Overzicht van de Ontwikkeling der Nationalistische beweging in Indonesië 1930-1942"* (Den Haag-Bandung 1953). *P.J. Idenburg* gaf in *Balans van Beleid* blz. 121-152, een omschrijving van *"Het Nederlandse antwoord op het Indonesisch nationalisme"*. Een der belangrijkste problemen voor de nationalistisch leiders was het contact met de grote massa, die grotendeels agrarisch was. De leider van de Sarekat Islam Tjokroaminoto en zijn schoonzoon Sukarno slaagden hierin nog het best doordat zij in sterke mate konden aansluiten bij messianistisch verwachtingen die onder de massa leefden. *Bernhard Dahm* laat in *"Sukarno en de strijd om Indonesië's onafhankelijkheid"* (Meppel z.j.) de invloed van dit Ratoe Adil-geloof zien. De communistische opstanden in 1927 betekenden een gevoelige klap voor het nationalisme dat er mee werd vereenzelvigd. *B. Schrieke* beschreef deze opstand op de westkust van Sumatra in *"Indonesian Sociological Studies"* deel I blz. 83-166 (Den Haag 1955).

De japanse bezetting betekende een periode van versnelling en diep ingrijpende veranderingen, met name wat betreft Indonesië's zelfstandigheid. De betrekkingen tussen Japan en Indonesië tot 1942 werden beschreven in *"Van vriend tot vijand"* (Amsterdam-Brussel 1945). (Hoewel dit werk geen wetenschappelijke pretenties heeft, is het van belang omdat verschillenden der auteurs de verslechtering der betrekkingen met Japan in de dertiger jaren op belangrijke posten van nabij hebben meegemaakt.) *W.H. Elsbee* beschreef *"Japan's Role in South East Asian Nationalist Movements"* (1953). *C.A.O. van Nieuwenhuyzen* gaat nader in op de Japanse pogingen de inheemse bevolking voor zich te winnen in *"Japanese Islam policy in Java 1942-1945"* (In *"Aspects of Islam in Post Colonial Indonesia"*, Den Haag-Bandung 1958, blz. 109-161. Het progagandistische karakter van het z.g. japanse onderwijs wordt hierin zeer duidelijk geïllustreerd.) *H.J. Benda* beschreef hetzelfde uitvoeriger en ging meer in op de gevolgen die dit had voor de naoorlogse politiek in *"The Crescent and the Rising Sun, Indonesian Islam under the Japanese occupation"* (Den Haag-Bandung 1958). Verder kan men raadplegen o.a. *M.A. Aziz "Japan's Colonialism and Indonesia"* (1955), *B.R.O.G. Anderson "Some Aspects of Indonesian Politics under the Japanese Occupation 1944-1945"* (1961).

Na de tweede wereldoorlog werd het dekolonisatieproces in de gehele koloniale wereld ten eerste versneld, niet in het minst door de penibele situatie van de koloniale machten en het militante nationalisme dat in de "nieuwe" landen mede onder Japanse invloed tot ontwikkeling was gekomen. De gedachte aan dekolonisatie was ouder dan de tweede wereldoorlog, zoals R. von Albertini laat zien in *"Dekolonisation, die Diskussion über Verwaltung und Zukunft der Kolonien 1919-1960"* (Köln und Upladen 1966), een zeer goed overzicht van de ideeën en discussies in Europa over de koloniën in de eerste helft van deze eeuw. (Voor zijn korte bespreking van de Nederlandse dekolonisatie geldt echter, en dit is in nog veel sterker mate van toepassing op Franz Ansprenger's *"Auflösung der Kolonialreiche"* (DTV-Weltgeschichte, Band 13, 1966), dat het ontbreken van kennis van Nederlands een struikelblok kan vormen voor een goed begrip van de situatie in Nederlands-Indië.)

De niet gemakkelijke diplomatieke en militaire strijd om Indonesië's onafhankelijkheid is begrijpelijkerwijs vanuit verschillend standpunt benaderd. Het boek van de Amerikaan George Mc. Turnan Kahin, *"Nationalism and Revolution in Indonesia"* (New York, 1952) is tot nu toe het enige werk van belang dat vanuit Indonesisch standpunt is geschreven echter met al te sterke nadruk op de Republiek. C. Smit levert in *"De Indonesische Questie, De wordingsgeschiedenis van de Souvereiniteitsoverdracht"* (Den Haag 1952), *"Het akkoord van Linggadjati"* (1959) en *"De Liquidatie van een Imperium"* (Amsterdam 1962), de belangrijkste Nederlandse literatuur over dit onderwerp.

P.S. Gerbrandy gaf in *"De scheuring van het Rijk"* (1951) een conservatieve visie. H.J. van Mook, legde zijn ervaringen neer in *"Indonesië, Nederland en de Wereld"* (Amsterdam 1949) en in *"The Stakes of Democracy in S.E. Asia"* (1959). De Indonesiër I.N. Djajadiningrat schreef op grond van Indonesische archiefstukken *"The beginnings of the Indonesian-Dutch negotiations and the Hoge Veluwe Talks"* (1958). Naar aanleiding van de t.v.-uitzendingen over Nederlandse militaire excessen in Indonesië, doken de Rotterdamse sociologen J.A.A. van Doorn en W.J. Hendrix in door hen in hun militaire periode in Indonesië verzameld materiaal en gaven in *"Ontsporing van Geweld"* (Rotterdam 1969) hiervan een verslag. Meer dan een overzicht van de "excessen" begaan binnen een bepaalde compagnie geeft het boek een analyse van de rol van het leger in het dekolonisatieproces. De oud-binnenlands bestuursambtenaar en auteur A. Alberts schreef het zeer leesbare *"Het einde van een verhouding, Indonesië en Nederland tussen 1945 en 1963"* (Alphen aan de Rijn 1968). Nieuw Guinea bleef na 1949 een struikelblok voor de verhouding tussen Nederland en Indonesië. A. Lijphart toont in *"The Trauma of Decolonization, the Dutch and West New Guinea"* (New Haven and London 1966) aan dat motieven van emotionele aard Nederland er toe hebben gebracht zo lang aan deze laatste koloniale "opdracht" vast te houden, tegen overwegingen van economische en staatkundige aard in. J.M. Pluvier benaderde in *"Confrontations, A study in Indonesian Politics"* (Kuala Lumpur 1965) de Nieuw Guinea kwestie vanuit de Indonesische binnenlandse politiek. H. Baudet's *"The Retreat from Empire" in Britain and the Netherlands* (deel III), geeft een interessante visie op de reactie van de Nederlanders op de dekolonisatie van Indonesië. Het vraagstuk der Indo's en z.g. Indische Nederlanders vormde een belangrijk probleem tijdens de dekolonisatie en gaf aanleiding tot velerlei discussie. Voor een overzicht leze men het artikel van P.M. van der Veur in *"Balans van beleid"*. H.J. de Graaf schreef in jg. 1969 van dit blad een geschiedkundig overzicht van de betrekkingen van Nederland met Ambon en de Ambonezen.

"Ego"-documenten bieden vaak geschikt materiaal ter verlevendiging van het onderwijs.

Raden Adjeng Kartini's briefwisseling uitgegeven onder de titel "*Door duisternis tot licht*" (meerdere drukken), toont allerlei aspecten, zo bijvoorbeeld de strijd om de emancipatie van de Javaanse vrouw, de sfeer in de huishouding van een regent en geeft een kijk op het Nederlandse optreden in het begin van deze eeuw. *Pangeran Aria Achmad Djajadiningrat*, afkomstig uit dezelfde kringen gaf zijn "*Herinneringen*" als hoog-bestuurs-ambtenaar uit. De recent in Indonesië in het nederlands verschenen "*Kroniek van drie tijdperken*" van *Margono Djojohadikusumo* (A'dam 1970) toont al evenzeer de sfeer waarin een grote groep van de Javaanse ambtsadel, die allerlei functies in het Nederlands-Indische bestuur bekleedde, leefde. (Hoewel het laatste werk weinig nadere informatie geeft over de vele en belangrijke functies, die de schrijver zowel onder het Nederlands-Indische, Japanse als Indonesische gouvernement direct na 1945, vervulde, is het werk van belang omdat het geschreven is door een representant van de functioneel en in aantal zeer belangrijke groep "coöperatoren". De stap van "coöperatoren" naar "non coöperatoren" is soms slechts klein.) Van Indonesië's eerste premier *Sutan Sjahrir* verschenen in 1945 (A'dam) fragmenten uit brieven die hij in 1934–1938 gedurende zijn internering, eerst in Boven Digul en later op Banda Neira, aan zijn (in Nederland achtergebleven Nederlandse) vrouw schreef onder de titel "*Indonesische Overpeinzingen*". Werde de nederlandse uitgave nog onder de naam Sjahrazad gepubliceerd, de Engelse vertaling die bovendien was aangevuld met zijn ervaringen als premier, verscheen onder eigen naam als "*Out of Exile*" (New York 1949).

De nederlandse bestuursambtenaar *D. van der Meulen* maakte het nationalisme tot een belangrijk aspect in "*Ik stond erbij, het einde van ons koloniale rijk*" (Baarn z.j.). Zijn herinneringen beslaan de periode 1915 tot de politionele acties. *M.B. van der Jagt* die o.a. gouverneur van Surakarta was, schreef eveneens "*Memoires*" (1955). De "*Herinneringen*" van *B.C. de Jonge* (Utrecht 1968) hebben voor een belangrijk gedeelte betrekking op de periode waarin de schrijver Gouverneur-Generaal was (1931–1936). Het "*Dagboek*" dat *W. Schermerhorn* als voorzitter van de commissie-generaal voor Nederlands-Indië (20 sept. 1946 – 7 oct. 1947) heeft bijgehouden 2 dln. Utrecht 1970) wordt elders in dit nummer besproken.

Naast documenten van deze aard kan ook de literatuur dienst doen als inleiding in de "koloniale" sfeer. De door de auteur *R. Nieuwenhuis* samengestelde bloemlezingen "*Van roddelpraat tot litteratuur*" (Amsterdam 1965) en "*Bij het scheiden van de Markt*" (A'dam 1960) zijn hiervoor zeer geschikt. Hij was eveneens, onder het pseudoniem E. Breton de Nijs, samensteller van het prachtige fotoboek "*Tempo Doeloe*": Indonesië in de periode 1870–1914. Een ander eveneens aardig geïllustreerd werk is "*Indisch A.B.C.*" (Amsterdam 1970), met de tekst van de gelijknamige televisieserie.

Binnenkort zal het eerste deel van de door S.L. van der Wal bewerkte bronnenpublicatie over de Nederlands Indonesische betrekkingen 1945–1950 verschijnen.

Literatuurbericht over de geschiedenis van Indonesië na 1950

Wie de literatuur inkijkt, die handelt over de ontwikkelingen in Indonesië na 1950, komt al gauw tot de ontdekking dat de historiografie betreffende de postkoloniale periode zich in een luchtledig schijnt af te spelen; veelal ontbreekt immers enige relatie met het koloniale verleden, laat staan met de interimperiodes 1941–'45 en '45–'49. Dit geldt niet alleen voor de politieke wetenschappen maar ook voor de sociale, de culturele en economische. Het gevolg daarvan is, dat het ontwikkelingsland Indonesië daardoor een grote hoeveelheid materiaal en kennis op allerlei gebied, waarvan veel een hoogst actuele relevantie heeft, moet missen. Deze situatie is voor een deel te danken aan het feit, dat vooral het tijdvak '45–'59 als een steen op de maag ligt van de weinige lieden, die de moed opbrengen het probleem van de continuïteit-discontinuïteit tussen het koloniale tijdperk en het republikeinse aan te pakken. Voor het grootste deel echter wordt die luchtledigheid veroorzaakt doordat een in Nederland aanwezig koloniaal trauma en anti-Indonesianisme als gevolg van slechter wordende politieke betrekkingen tussen Nederland en Indonesië (1950–1962) ook een culturele en wetenschappelijke collaps te zien gaven, die leidde tot de ineenstorting van de Indonesië-studies, waarin Nederland zo lange tijd een vooraanstaande functie vervuld had. Amerikaanse en ook wel Australische auteurs, die zich in toenemende mate op Indonesië oriënteerden, waren door een vooropgezette anti-kolonialistische attitude of door onbekendheid met Nederlandse bronnen en materiaal niet in staat een en ander te compenseren. Zo doet zich het tragische feit voor dat materiaal en kennis uit het verleden, die voor Indonesië vaak nog een grote actuele waarde bezitten, ongebruikt in Nederlandse archieven liggen opgesteld.

In dit patroon is enige verandering gekomen, nu enkele Nederlandse en Duitse auteurs weer — zij het aarzelende — stappen op het terrein van Indonesië-studies hebben gezet. Het is daarbij opvallend, dat zowel M.P.M. Muskens, (*Indonesië; Een strijd om nationale identiteit*; Bussum 1969) als B. Dahm (*History of Indonesia in the Twentieth century*, London 1971) tot studies zijn gekomen, die naast het moderne ook het koloniale tijdvak beslaan.

Voor bestudering van de koloniale periode bestaan sinds enige tijd gedegen fundamenten in de vorm van de bronnenpublicaties van Van der Wal, waarmee een stevige steun is geschapen voor de eerste prille stapjes van de jonge koloniaal-historici.

Men kan verder de hoop uitspreken, dat de belangrijke, nog in statu nascendi verkerende, bronnenpublicatie van dezelfde auteur over de Nederlands-Indonesische betrekkingen, tussen 1945–1949, de schakel tussen de periode vóór 1945 en na 1950 zal weten te leggen, zodat weer diverse onderzoekers houvast zullen weten te vinden en geënthousias-

Voor de periode na 1950 is het boek van de Australiër H. Feith (*The decline of Constitutional Democracy in Indonesia*, Ithaca 1964) het handboek uit uitstek voor wie de Indonesische politiek weergegeven wil zien tot pakweg 1960. Feith geeft een beschrijving van de parlementaire periode in Indonesië van 1950–1956 (1959) en de overgang naar een gematigde dictatuur: de zogenaamde "Geleide Democratie", op welk systeem het hedendaagse Indonesië nog steeds gefundeerd is. Het laatste onderwerp is nog meer uitputtend behandeld door D.S. Lev, *The transition of Guided Democracy: Indonesian politics 1957–1959*, Ithaca 1965.

Over het tijdvak dat tussen de door deze heren weergegeven periode en de episode van de Untungcoup inligt, met de daarop volgende verkapte burgeroorlog tussen de factie-Soekarno en een groot deel van het leger (1965–1967), bestaan geen handboeken.

Wel verscheen er in 1963 een bijzonder rijke en veelzijdige samenvatting over politieke, sociologische, agrarische, economische onderwerpen onder redactie van Ruth T. Mc Vey, *Indonesia* New Haven 1963. Daarin komt onder meer voor een artikel van H. Feith over de "Dynamics of Guided Democracy". Over buitenlandse politiek in de periode vòòr 1965 en met name over de confrontatie met Maleisië, handelt *Confrontations: A study in Indonesian politics*. New York, Kuala Lumpur 1965 van J.M. Pluvier.

De coup van de eerste oktober 1965 kwam voor de meeste buitenlandse waarnemers zo totaal onverwacht, en de door haar ontketende gebeurtenissen, die in 1967 pas een definitief einde vonden met het uitroepen van Soeharto tot president van de Republiek hadden met de verbijsterende massa-moorden op van communisme verdachte lieden zo'n dramatisch verloop, dat dit ook zijn weerslag vond in een stortvloed van publicaties en artikelen. Een zeer betrouwbaar journalistiek verslag is Hughes' "Omwenteling in Indonesië", Tilburg 1968. Tevens verscheen er in 1969 Brackmann's "Communist Collapse in Indonesia", New York 1969, dat echter sterk vanuit een Koude-Oorlog-mentaliteit geschreven is en Brackmann heeft van communistische ideologie bepaald geen kaas gegeten. Wil men de coup in haar achtergrondkader plaatsen en tevens ook de overgang naar het Soeharto-tijdperk bekijken, dan is naast de al vermelde Muskens het boek van Utrecht over Indonesië's Nieuwe Orde, Amsterdam 1970, heel geschikt. Het beste werk echter over deze materie is Kudeta van B. Gunawan, Meppel 1968.

Ik wil nu nog ingaan op enige capita selecta. Over de Nederlands-Indonesische betrekkingen en het Nieuw-Guinea-conflict handelt het al genoemde boek van Lijphart *The trauma of decolonization*, New Haven 1966, waarvan de engelstalige uitgave al aangeeft dat het Nieuw-Guinea trauma indertijd publicatie in het Nederlands belette. Verder is als vette brochure aanwezig F.J.F.M. Duynstee *Nederlands-Nieuw-Guinea als schakel tussen Nederland en Indonesië* Amsterdam 1961. Ook L.H. Palmier wijdde zich aan het onderwerp in *Indonesia and the Dutch*, London 1962.

Het beste boek handelend over het communisme in Indonesië is wel D. Hindley's, *The Communist Party of Indonesia 1951–1963*, Berkeley, 1964. Hierin worden onder meer partijprogramma's en partij-opbouw uitstekend weergegeven, iets waar bv. Brackmann niet aan toekomt. Ook Brackmann *Indonesian Communism, A History*, New York 1969 en R.T. Mc Vey *the rise of Indonesian Communism*, Ithaca 1965 lieten hun licht over de PKI schijnen.

Over het vraagstuk van de Republiek der Zuid-Molukken en dat van de Ambonezen in Nederland verscheen niet zoveel. Het enige geschrift hierover is de meer uitgebreide scriptie van Mariën, *De Zuid-Molukkers in Nederland*, dec. 1968.

Wie iets meer over de opkomst van de moderne Indonesische elite wil weten, leze R. Van Niels "The Emergence of the Modern Indonesian Elite", The Hague 1960, of Th. Kerstiens *The new elite in Asia and Africa, a comparative study of Indonesia and Ghana*, New York 1966.

Belangrijke sociologische studies zijn G. Geertz "The religion of Java, 1964; R. Jay *Religion and politics in rural Central Java*, Yale 1963, en W.F. Wertheim *Indonesian society transition*, Den Haag 1964.

Wie geïnformeerd wil worden over de Islam leze behalve het al meermalen vermelde boek van Muskens C. Nieuwenhuyze *Aspects of Islam in post colonial Indonesia*, Den Haag 1958 en B.J. Boland *The struggle of Islam in Modern Indonesia*, Den Haag 1971.

Tot slot mag nog in de literaire sfeer de aandacht gevestigd worden op het boek van Mochtar Loebis Schemering over Djakarta, Baarn 1963, dat een uitstekend en nog steeds actuele sfeertekening geeft van het huidige Indonesië, zoals dat door een elitezoontje en een betjakkrijder als twee essentiële prototypen in de Indonesische samenleving beleefd wordt. Wie dit werk leest zal iets meer begrijpen van de tegenstellingen en gegevens van de situatie in ontwikkelingslanden.

DIDAKTIEKCONFERENTIE 1971

De didaktiekcommissie van de VGN organiseert op vrijdag 17 en zaterdag 18 september en op vrijdag 1 en zaterdag 2 oktober een conferentie op de "Pietersberg" in Oosterbeek.

Naar aanleiding van het nog te verschijnen brugklasrapport luidt het onderwerp:

Geschiedenis in de brugklas

Vanwege de te verwachten grote toeloop worden er twee conferenties georganiseerd, beide hebben hetzelfde programma.

Nadere mededelingen volgen nog. Noteert U de bovengenoemde data alvast.

De Didaktiekcommissie.

Het Indonesische geschiedenis-onderwijs in de vijftiger jaren

In jonge staten is het doel van het geschiedenisonderwijs vaak in de eerste plaats het wekken van nationaal bewustzijn. Zeker was dat het geval in Indonesië na het verwerven van onafhankelijkheid. Daar was temeer aanleiding toe, omdat het nationalisme wel allerwegen was te vinden, maar de bevolking gevoelsmatig toch al te sterk aan de eigen streek of het eigen stamgebied gebonden bleef. Een uitdrukking als *tanah air*, die wij met vaderland zouden vertalen en in die betekenis ook voorkomt in het indonesische volkslied, sloeg toch eigenlijk op de eigen *daerah*; en de Dajakse of Lombokse jongeman die in Djakarta studeerde, wist zich *di rantau orang*, dat is "in den vreemde". Nog steeds worden onderscheiden de *daerah* en de *pusat* (letterlijk navel, fig. centrum). Die pusat is dan Djakarta, maar in wat men in de koloniale tijd de buitenbezittingen noemde, is men daarbij geneigd om aan heel Java te denken. Op allerlei terreinen, zeker het ambtelijke, was er een ondergronds antagonisme tussen Javanen en de volken van de andere eilanden. Het ideaal nu was "eenheid in verscheidenheid" zoals ook in het Wapen van Indonesië staat geschreven, want men wilde wel de daerahtegenstellingen opheffen, maar de rijkdommen die juist in de culturele verscheidenheid lagen, handhaven.

Propaganda voor nationaal bewustzijn was niet voldoende. Ik heb meegemaakt dat op een Djakartaanse kweekschool de Batakse jongelui zich beledigd voelden, toen iets werd gezegd in de trant van: "De Batakse jongens en meisjes onder ons weten wel dat..." Zij reageerden prompt met een verontwaardigd "*Kami bukan orang Batak, kami orang Indonesia!*" (Wij zijn geen Batakkers, maar Indonesiërs). Toch bleek het stambewustzijn bij lange na niet verdwenen, toen zij later naar aanleiding van een futiliteit zich juist als Batakse groep achteruitgesteld voelden.

Er was dus alleszins aanleiding om ook via het onderwijs het nationale eenheidsgevoel te versterken, en men heeft dat dan ook niet nagelaten. Een groot voordeel daarbij was de *Bahasa Indonesia*, de nationale taal, ontstaan uit het Maleis dat al sinds eeuwen de rol van lingua franca had gespeeld.

Aanvankelijk ging men zeker wel tot uitersten. Er is in ruime kring geponeerd dat de Indonesische geschiedenis pas met de onafhankelijkheidsverklaring van 1945 is begonnen. De tijd daarvoor, die van de koloniale geschiedenis, werd genoemd de *zaman djahiliah* (tijdperk der duisternis), een uitdrukking, ontleend aan het Arabisch. In de Arabische wereld immers begint de eigenlijke geschiedenis met het optreden van de Profeet. Daarvoor was het enkel duisternis. Het onderwijs nu ging hier en daar zover, dat de koloniale geschiedenis eenvoudig werd overgeslagen, waarbij alle lessen zich concentreerden op de, intussen nog niet geschreven, geschiedenis van de jongste vrijheidsstrijd.

Het is vooral *Muhammad Yamin* geweest (hij was in het begin der vijftiger jaren minister van onderwijs), die daar verandering in heeft gebracht. Zeker was het niet zijn doel nu

voortaan objectief geschiedenisonderwijs te doen geven, maar terecht wees hij er op dat de vrijheidsstrijd niet in 1945 is begonnen, maar gedurende de hele koloniale periode is gevoerd. Men denke aan de Java-oorlog in het begin der negentiende eeuw en de latere Atjeh-oorlog. Dat deze oorlogen niet op nationaal, maar zeer lokaal niveau werden gevoerd en met slechts lokale doelstellingen, kreeg niet al te zeer de nadruk. In die lokale geschiedenis waren de grote voorvechters te vinden en het was maar een kleine stap hen tot *ationale* helden te verklaren. In de geschiedenisboeken krijgen zij uitvoerig de aandacht.

Maar er kon nog dieper worden gegraven, want ook de prekoloniale periode had veel te bieden. In de eerste plaats was daar de zeer verfijnde Oud-Javaanse (Hinduïstische en Buddhistische) cultuur, met zijn nog aanwezige schitterende monumenten, voorts zijn smeedkunst en weefkunst, de wajang, de dans en de muziek, die allen nog worden beoefend en nog niet als "survivals" kunnen worden aangemerkt. Maar tevens waren er de grote rijken van *Criwidjaja* (Sumatra) en *Madjapahit* (Oost-Java) met hun roemruchte krijgsgeschiedenis zoals die in de Oud-Javaanse kronieken is bewaard gebleven. De grote held uit die tijd was *Gadjah Mada*, de rijksbestierder van Madjapahit in de tijd van koning *Hajam Wuruk* — een ware gouden eeuw. De staatsuniversiteit in Jogjakarta werd naar die held genoemd.

De goede Indonesische volksonderwijzer nu concentreerde zijn geschiedenisonderwijs op deze grote figuren en het was gemakkelijk daarbij de leervorm der vertelling te gebruiken. Hij maakte de kinderen enthousiast en trachtte hen te ontroeren.

Dat moge ons naief, en de historicus zelfs onwaarachtig voorkomen, maar een veertig jaren terug werd ons vaak op dezelfde manier over Willem van Oranje en de Watergeuzen verhaald. En daarbij mag dan wel eens worden bedacht dat het Nederlandse ondergrondse verzet nog in hoge mate door de verhalen van die oude en romantische schoolmeesters zijn geïnspireerd.

Liefde tot eigen land is nu eenmaal iets zeer wezenlijks. Ze komt het *mytische* voelen en denken zeer nabij en de mythe biedt gestalten. In Indonesië geldt daarbij een zeer utilitair motief, want inderdaad heeft het land momenteel meer behoefte aan goede vaderlanders dan aan gewetensvolle historici.

Nationalisme is nu eenmaal een noodzakelijk kwaad, zoals Pandit Nehru heeft gezegd... Het is een kwaad wanneer wij streven naar wereldeenheid, het is noodzakelijk zolang men nog in de eerste plaats in lokale termen denkt en zich in de laatste plaats burger van een natie weet.

ONDERWERP IN INDONESIE

Enige fragmenten vertaald door Drs. J. van Goor

Het volgende is ontleend aan de Sedjarah Nasional (Nationale geschiedenis) uit de Balai Kursus Tertulis Pendidikan Guru (± 1950), een schriftelijke cursus voor de opleiding van onderwijzers. Deze leergang is in een miljoenen-oplage over geheel Indonesië verspreid.

Revolutie! Koloniale oorlog! Voorgoed vrij!

par. 122.

De Indonesische Revolutie brak uit op 17 augustus 1945 om 10 uur precies. De Revolutie brak uit met de verklaring van de Indonesische onafhankelijkheid in de Proklamatie (van Sukarno en Hatta).

Wat betekent: de Revolutie brak uit? De Revolutie brak uit betekent dat de revolutie zichtbaar werd in alle duidelijkheid. En het betekent volstrekt niet dat wij (toen) zijn begonnen met revolutie maken.

Voor 17 augustus maakten wij al revolutie. Wij bevonden ons echter officieel in een staat van revolutie sinds 17-8-1945. De Proklamatie gaf er het officiële karakter aan.

Om 10 uur 17-8-1945 veranderde onze positie voor de volle 100 %. Op dat moment waren wij van een gekoloniseerd volk een vrij volk geworden! In de tijd van slechts enkele minuten veranderde ons lot. Maar wat zou de betekenis van de Proklamatie geweest zijn, wanneer zij alleen maar was uitgesproken? De Proklamatie zou leeg en zonder enige betekenis geweest zijn wanneer zij geen "geest" had gehad!

Wat is de "geest" van onze Proklamatie? Niet anders dan de totale wilskracht van het Volk. Zo is het duidelijk dat de revolutionaire geest reeds voor de Proklamatie hoog oplaaide. Bung Karno vertolkte slechts de wil van het Volk. Zonder de unanieme wil van het Volk zouden de Proklamatie en de leiders geen betekenis hebben gehad. Dit blijkt uit het verdere verloop. Om tien uur precies weerklonk de Proklamatie door het Indonesische luchtruim. En niet lang daarna kwam ons Volk in geheel ons Vaderland tegelijk in actie! Een actie wel te verstaan die een voortzetting vormde van de actie ter verovering van de onafhankelijkheid. Alleen de manier waarop deze moest worden voortgezet werd door de Proklamatie bepaald.

De verwezenlijking van de Proklamatie was een daad van het Volk. De Republiek Indonesia werd verwezenlijkt nadat het gehele grondgebied en het gehele bestuur in onze handen was gekomen.

Het Japanse bewind werd omvergeworpen, het Japanse leger ontwapend of geïsoleerd. De Japanse ambtenaren werden afgezet en gevangengenomen.

De Rijzende Zon werd neergehaald! Het Root-Wit wapperde in rust en vrede. Het Volkslied werd zonder stoornis gezongen. De kreet "merdeka" klonk ononderbroken en onbelemmerd van Sabang tot Merauke

Die verwezenlijking was niet gemakkelijk. Wij vochten tegen de Jappen. Jongens klommen in vlaggemasten om de Rijzende Zon neer te halen. Het schieten van Japanse machinegeweren weerklonk. Besmeurd met bloed stierven die kinderen glimlachend met het woord "merdeka" op de lippen.

De jeugd van dorp en stad in hechte eenheid verbonden, trok op om de Japanse kazernes aan te vallen! Boeren, betjarijders, huisjongens, baboe's, ambtenaren... schroomden niet zich meester te maken van Japanse wapens.

Vrij! Vrij! Vrij! Als één man rees ons Vaderland op om de vrijheid te veroveren. Het Rood-Wit werd gehesen! Ons Vaderland was gelijk een lusthof van Blijdschap!

Jong en oud, mannen en vrouwen zowel op het land als in de stad deden mee, waren enthousiast voor de verwezenlijking van de Republiek Indonesia. Niet Java, Atjeh, Irian, Timor... maar Indonesia!

par. 123.

De uitdaging van de koloniale mogendheid.

Indonesia was vrij! Ons Volk was teruggekeerd tot wat het in oorsprong was geweest: een vrije natie! Onze vrijheid kregen we niet cadeau van de koloniale macht. Wij werden vrij omdat wij een vrij volk wilden en konden zijn. Dankzij de bereidheid de Vrijheid van Land en Volk te verdedigen.

De Proklamatie verwezenlijkte de Republiek Indonesia... handhaafde de vrijheid.

Het is ten enenmale duidelijk dat wij onze vrijheid niet cadeau kregen! Wij streden om haar te verkrijgen en te behouden: want de koloniale macht zou niet toestaan dat wij ons als een vrije natie opstelden. Voordat de Geallieerden de Indonesische kusten naderden waren wij al vrij! Voordat het Geallieerde leger voet aan wal zette in ons Vaderland, hadden wij onze vrijheid reeds op de Jappen bevochten!

De Geallieerden kwamen desondanks! De Engelsen kregen tot taak de in Indonesië aanwezige Japanners te ontwapenen. Maar een groot gedeelte van het Japanse leger was al door ons ontwapend. ... De Engelsen begonnen de grote steden op de kust zoals Makassar, Surabaya en Djakarta te bezetten...

De Engelsen openden de deuren voor de Nederlanders. Opnieuw manifesteerde zich de koloniale overheersing! De Engelsen wilden ons ontwapenen! Wij stelden ons te weer. Hieruit vloeiende de eerste botsing voort: in Surabaya in oktober 1945.

In Surabaya manifesteerde de Indonesische Revolutie zich als een volksrevolutie. Het gehele volk verzette zich tegen de Engelsen. Hier manifesteerde zich de vastberaden kracht van de jeugd in formaties van jongeren en scholieren. School, huis en familie werden verlaten om de overheerser te bestrijden. In Surabaya stroomde het bloed van ons volk voor het eerst ter verdediging van de vrijheid. Terecht herdenken wij steeds "Dag van de Jeugd": manifestatie van de bereidheid tot verdediging van de vrijheid. Dankzij hun wapens konden de Engelsen Surabaya bezetten! Verscheidene van onze steden werden opnieuw bezet...

Voor de Engelse strijdkrachten Indonesia verlaten hadden, arriveerden al... de Nederlanders. Zij namen hun intrek in de "Engelse" steden, zich gereedhoudend om die steden uit de handen van de Engelsen over te nemen.

De Nederlanders kwamen in het kielzog van de Engelsen...

Vlug kwam de Nederlandse Luitenant Gouverneur Generaal Dr. H.J. Van Mook op voor "de Nederlandse rechten". Een nieuwe leuze donderde over ons heen: "Het Nederlandse Volk komt niet opnieuw als koloniale overheerser terug. De Nederlanders komen om het Indonesische Volk te beschermen. De Nederlanders willen "ketertiban dan keamanan" oftewel rust en orde herstellen! De leuze "rust en orde" vervulde het Indonesische luchtruim!

Het "rust en orde"-masker vertoonde een lieve glimlach en bood voortdurend een innige nederlandse omhelzing aan... Nederlandse leuzen tooiden dit masker... het was immers allemaal Nederlandse liefde en genegenheid ons rust en orde te schenken. Hoe geweldig was die Nederlandse liefde voor ons...

Onze regering werd gehokeld als een marionettenregering, de Republiek gebrandmerkt als een Japanse schepping. Ons Vaderland werd afgeschilderd als een land in wanorde... Nederland brengt rust en orde... aldus luidde de uitdaging van de bezetter.

par. 124.

De koloniale oorlog: de verdediging van de vrijheid.

De Nederlandse uitdaging werd door ons met open handen ontvangen. De hoofdstad en het Centrale bestuur verhuisden van Djakarta naar Djokja. De voorbereidingen om de overheerser het hoofd te bieden gingen regelmatig voort.

De verdediging werd opgebouwd: de Badan Keamanan Rakjat, vervolgens de Tentera Keamanan Rakjat, later veranderd in het Tentera Keselamatan Rakjat.¹⁾ De namen B.K.R., T.K.R. en T.R.I. toonden aan dat het volk (Rakjat) bereid was zijn vrijheid te verdedigen.

Naast de legerorganisatie bezat het volk nog ongeregelde troepen en talrijke vrijwilligerskorpsen. Ook werden Rode Kruis-organisaties opgebouwd, de provianderings e.d. georganiseerd. Daarna hadden wij het hoofd te bieden aan een actie tot hernieuwde overheersing.

De Nederlanders konden nog niet aanvallen omdat zij zich nog niet sterk genoeg voelden. Besprekingen tussen de Republiek Indonesia en de Nederlanders werden maandenlang voortgezet. Met opzet werden die besprekingen aldoor verlengd, steeds maar door de Nederlanders gerekt, zij praatten, maar ondertussen maakten zij hun leger gereed...

Het resultaat van de besprekingen was het accoord van Linggadjati, dat op 25 maart 1947 getekend werd. De Nederlanders erkenden de Republiek Indonesia als een realiteit in Sumatra en Java. De andere gebieden zouden later teruggeven worden... Nadat geheel Indonesia door de Nederlanders zou zijn teruggegeven zou ons vaderland de Verenigde Staten van Indonesia worden.

Linggadjati kwam tot stand dankzij de activiteiten van Sutan Sjahrir. Het was nu duidelijk dat de Nederlanders ons nog niet erkenden als een volkomen onafhankelijke staat, wij werden nog steeds als rebellen beschouwd. Alle overeenkomsten ten spijt.

Vier maanden later werd dit duidelijk. Op 21 juli 1947 vielen de Nederlanders ons plotseling aan ter land ter zee en in de lucht. "Politieele actie" verklaarde Van Mook. De geschiedenis van de gevangenneming van Dipa Negara²⁾ herhaalde zich.

Politieel betekende: Indonesia is een Nederlandse binnenlandse aangelegenheid. De Nederlanders wilden rust en orde herstellen. Wij werden beschouwd als rebellen! Daarom traden de Nederlanders op als politie om over de veiligheid te waken: rust en orde.

Linggadjati had geen betekenis. De overeenkomst werd door de Nederlanders verscheurd, onder schoonklinkende voorwendsels geschonden. De Nederlanders zetten de koloniale oorlog voort.

1) Betekenis: Volksveiligheidscorps, Volksveiligheidsleger en Leger voor het Geluk van het Indonesische Volk.

2) Dipa Negara was de leider in de Java oorlog 1825-1830, die tijdens onderhandelingen met de Nederlandse commandant de Kock gevangen werd genomen.

Universiteit van Amsterdam

Bij het Historisch Seminarium, afdeling
Middeleeuwse Geschiedenis, wordt per
1 september 1971 gevraagd

mediaëvist

voor gehele of halve werktijd.

De voorkeur gaat uit naar een gevorderd historicus, wiens eigen belangstellingsgebied in onderwijs en onderzoek volledig tot zijn recht zal kunnen komen.

Sollicitanten dienen open te staan voor de voortschrijdende ontwikkelingen in het universitair onderwijs.

Aanstelling zal geschieden in het rangenstelsel voor de wetenschappelijke medewerkers.

Sollicitaties, voorzien van een curriculum vitae, vóór 15 juni 1971 te richten aan
Prof. Dr. C. van de Kieft,
Historisch Seminarium, Herengracht 286,
Amsterdam-C.

Eindhoven

Lorentz-Lyceum
Celesbeslaan 20
Tel. 040-432900-432941

Gevraagd per 1 augustus een docent(e) voor

Geschiedenis en Staatsinrichting
(24 lesuren per week)

Nadere inlichtingen bij en sollicitatie aan de rector, Dr.J.Meerdink.

BOEKBESPREKINGEN

Het tijdperk van Sukarno, uitgegeven door de Commissie Postacademiale Vorming (VGN). Uitgave: Van Goor, Den Haag, 1970

De verheugende tendentie dat de belangstelling in Nederland voor Indonesië weer groeiende is, heeft o.m. geleid tot een conferentie van de VGN over het thema "Het tijdperk van Sukarno". De bij deze gelegenheid uitgesproken lezingen zijn tezamen met de discussie gebundeld en uitgegeven. Prof. Dr. S.L. van der Wal gaf een overzicht van de geschiedenis van Ned. Indië van 1900 tot 1949, terwijl Dr. J.M.Pluvier, Dr. B.Gunawan en Prof. Dr. W.F.Wertheim vooral het zelfstandige Indonesië behandelden.

De beschrijving van Prof. van der Wal laat de hoofdlijnen zien van de overgang van een centralistisch en autoritair bestuurd kolonie tot een staat binnen het Koninkrijk der Nederlanden. Uitgangspunt voor de Nederlandse politiek in Nederlands-Indië in deze periode was de gedachte dat Nederland in dat land een zedelijke roeping te vervullen had. Van deze "ethische politiek" acht Prof. van der Wal het belangrijkste dat zij het dekolonisatie-beginsel heeft geïntroduceerd en dat daaraan is vastgehouden tot de uiteindelijke overdracht van het Nederlandse bewind.

Dr. Pluvier zet deze beschrijving voort voor de periode na 1949. De vele gebeurtenissen en zaken die plaats vonden zijn daarbij slechts kort aangestipt, teveel moest in een te kort bestek worden behandeld. Eén opmerking wil ik mij hierbij veroorloven. Het is onjuist te stellen dat het minister Luns alleen was, die bij de vergadering over de R.T.C.-accorden in 1954, Nieuw Guinea buiten de besprekingen hield. Het politieke klimaat in Nederland was op dat ogenblik zodanig dat het onmogelijk zou zijn geweest besprekingen te houden over de overdracht van dit gebied aan Indonesië.

Prof. Wertheim heeft zijn lezing toegespitst op de veranderingen die zich in de sociale stratificatie in Indonesië hebben voorgedaan sinds de laatste halve eeuw. Z.i. is het grote verschil tussen de sociale ordening in het koloniale tijdperk en die in het onafhankelijke Indonesië de overgang van een horizontale stratificatie van de bevolking naar een verticale. In de koloniale periode was de oude tweedeling (adel tegenover boeren) doorbroken door een "kastenstructuur" die een indeling naar ras met zich meebracht. De Europeanen vormden de dominerende bovenlaag boven de traditionele agrarische samenleving. Binnen de inheemse samenleving kon de traditionele indeling in de negentiende eeuw worden aangevochten door de *kiai's*, de traditionele godsdienstleraren, in de twintigste eeuw kwamen daar de personen met een westerse opleiding en de opkomende inheemse middenstand bij.

Na het verdwijnen van de Europese toplaag traden nieuwe leiders en leidende groepen naar voren. Uit onderzoekingen bleek dat de sociale positie van de enkeling in de samenleving niet bepaald werd door zijn persoonlijke prestaties, maar meer door de collectieve organisaties waartoe hij behoorde — z.g. *alirans* — waarin levensbeschouwelijke stromingen de voornaamste ordeningsbeginsels waren.

Deze stromen of "zuilen" verleenden hun leden allerlei faciliteiten en diensten. Deze *alirans* waren in de koloniale en prekoloniale samenleving reeds min of meer aanwezig in

de vorm van een "volgelingensysteem". Na de soevereiniteitsoverdracht werden deze afhankelijkheidsverhoudingen gestabiliseerd, waarbij politieke leiders de rol van de vroegere patroons overnamen. Prof. Wertheim ziet de partijstrijd na 1949 als een strijd tussen alirans. Sukarno trachtte als president deze alirans tot samenwerking te bewegen waarbij hij zelf de functie van evenwichtsbewaarder innam. Deze politiek om een nationale eenheid te bewaren wordt door Peter Worsley "populisme" genoemd. De basisgedachte van het populisme is dat de eigen samenleving homogeen is. Deze fictie werd door de feiten achterhaald toen na 1960 de klassetegenstellingen op Java zich hadden uitgekristalliseerd. Gebrek aan grond leidde tot ontevredenheid en "eenzijdige herverdeling" van de bodem. De P.K.I. plaatste zich achter deze acties met als gevolg dat de eenheid die Sukarno had trachten te bewaren uiteenviel. De staatsgreep in september 1965 en de daarop volgende gebeurtenissen brachten de afrekening met vele echte of vermeende P.K.I.-aanhangers. De alirans verloren hun plaats, in plaats van de verticale ordening kwam weer een meer horizontale tot stand. De tegenstelling tussen de machthebbers en het volk is verscherpt, zodat Prof. Wertheim verwacht dat ook het tijdperk van Suharto een voorbijgaande fase zal blijken te zijn. Het beeld van de koloniale samenleving in de schetsen van Prof. van der Wal en Prof. Wertheim toont grote verschillen. Enerzijds de visie dat de ethische politiek, die het tijdelijk karakter van de koloniale verhouding impliceerde, weliswaar niet altijd consequent is doorgevoerd, doch nimmer werd herroepen, anderzijds de uitspraak dat deze politiek meer bloem dan vrucht heeft gedragen. Enerzijds vernemen we iets van de maatregelen die de overheid in

Nederlands Indië nam om de bevolking geestelijk en economisch weerbaar te maken, anderzijds wordt het onderwijs dat daartoe één der middelen was, gebruikt als adstructie bij de voorstelling van de koloniale samenleving als een kastenmaatschappij.

De sociale stratificatie van de koloniale samenleving te omschrijven als een kastensysteem, zoals Prof. Wertheim doet, heeft op het eerste gezicht veel aantrekkelijks. Het "onnatuurlijk" karakter van de door het kolonialisme geschapen verhouding, wordt er duidelijk mee getekend. Het ware echter gewenst geweest dat hij het begrip "kaste" wat meer had gepreciseerd. Zoals hier gebruikt, wordt de indruk gewekt dat de koloniale samenleving bestond uit absoluut gesloten groepen, iets wat Prof. Wertheim reeds in een publicatie van 1953 heeft tegengesproken ("De onderscheiding naar ras in de demografie en in de demografische statistiek"). Hierbij dient te worden aangetekend dat de indeling van de bevolking in Europeanen, Vreemde Oosterlingen en Inlanders, hoewel in grote

mate overeenkomend met raciale grenzen, geen absolute indeling was.

Het was voor de inlander mogelijk over te gaan tot de groep van Europeanen, terwijl Turken, Siamezen en Japanners juridisch met Europeanen waren gelijk gesteld. Het onderwijs, in veel opzichten de toetssteen voor het koloniale beleid, vertoont hetzelfde beeld. Ook hier was een indeling naar landaard gemaakt, het Europese onderwijs diende echter niet alleen voor Europese kinderen, ook die van de andere groepen namen er aan deel. Enkele cijfers kunnen dit verduidelijken: het percentage Indonesische kinderen in de eerste klas van het westers elementair onderwijs varieerde in de periode 1914–1939 van 53 tot 60 %. Van de totaal 155.882 leerlingen van deze scholen in 1940 waren 88.223 Indonesiër, 25.845 Vreemd-Oosterling en 41.814 Europeaan. Voor de scholen voor middelbaar en hoger onderwijs werd geen differentiatie naar landaard gemaakt. Dit onderwijs kwam in het algemeen overeen met dat in Nederland en gaf dezelfde rechten. Van de abiturienten van de driejarige middelbare school varieerde het getal Indonesiërs tussen 7 % in 1910 tot 51 % in 1929, in 1939 bedroeg dit 49 %. Bij de vijfjarige scholen bedroegen deze percentages resp. 34 en 26 %. Voor de Europeanen liepen deze percentages in die periode terug van 89 tot 32 en van 88 tot 59. De resterende abiturienten kwamen uit de groep Vreemde Oosterlingen. Het aantal Indonesiërs dat hoger onderwijs volgde ging dat van de Europeanen ver te boven.

Men kan op grond van bovenstaande cijfers stellen dat het grootste deel der uitgaven voor het onderwijs ten goede kwam aan de in het land geboren en opgevoede kinderen. Het dure Europese onderwijs drukte de uitbreiding van het volksonderwijs; desondanks nam het percentage Indonesische kinderen in de leeftijdsgroep van 6 tot 9 jaar dat onderwijs op de volksscholen volgde in de periode 1930–1939 toe van 34,7 naar 44,5 %. (Cijfers ontleend aan S.L. van der Wal, *Some information on education in Indonesia up to 1942*, The Hague 1960). Ongetwijfeld was het geld voor het onderwijs aan grotere groepen ten goede gekomen, wanneer niet was vastgehouden aan het concordantiebeginsel met het onderwijs in Europa. Gezien echter de uitlatingen in de Volksraad van de Indonesische leden zou het loslaten van het concordantiebeginsel in de inheemse samenleving zeer slecht zijn ontvangen en als discriminatie zijn opgevat. Ideaal was de situatie echter niet en het bleef in bepaalde gevallen moeilijk Indonesische kinderen te plaatsen. De vraag of het onderwijs in een ontwikkelingsland moet worden gericht op alfabetisering van de massa of op het vormen van een kader is ook nu nog actueel. Geldgebrek dwingt vaak tot een keuze zoals het voorbeeld van Tanzania waar president Nyerere gekozen heeft voor kadervorming en de alfabetisering van de massa voorlopig heeft uitgesteld, aantoonde.

Het onderwijs te gebruiken als adstructie voor het bestaan van een "kastensysteem" of de suggestie van discriminatie is dan ook niet juist. In de moeilijke crisisjaren zocht men besnoeiing van de onderwijsuitgaven in versobering en het opvoeren van de efficiëntie, maar niet in beperking. Gezien tegen deze achtergrond valt te constateren dat de beginselen van de ethische politiek niet vergeten waren.

Een der problemen waarmee niet alleen Indonesië maar ook veel andere nieuwe staten in de derde wereld zijn geconfronteerd is de verhouding tussen het religieuze en het seculiere nationalisme. De vorm van de staat hangt ten nauwste samen met de oplossing van deze tegenstelling. Ogenschoijnlijk leek het dat in Indonesië met de Pantjasila als filosofie in 1945 de basis was gelegd voor samenwerking tussen bovengenoemde stromingen. Deze verwachtingen zijn niet uitgekomen. Dr. Gunawan onderzocht in zijn opstel "Beperkingen en mogelijkheden van de politieke elite in Indonesië" de redenen waarom deze elite er na 1945 niet in is geslaagd aan deze verwachtingen te voldoen.

Drs. J. van Goor

Foto op blz. 20 is overgenomen uit Keesing's Historisch Archief 1963, blz. 289

Het dagboek van Schermerhorn. Uitgave van het Historisch Genootschap Utrecht 1970, door Mr. Dr. C. Smit. (Wolters-Noordhoff N.V. Groningen, 1970)

Van Mook, de luitenant-gouverneur-generaal van Nederlands-Indië, had sinds de capitulatie van Japan moeilijke dagen meegemaakt. Zijn taak, in Indonesië een bestuursvorm op te bouwen die aansluit bij het vooroorlogse Indische gouvernement, werd bemoeilijkt door het zich krachtiger dan ooit uitend Indonesisch nationalisme, belichaamd in de Republiek Indonesia, het gebrek aan mensen en materiaal aan Nederlandse kant en het feit dat het oppergezag, als uitvloeisel van de geallieerde oorlogvoering, in Engelse handen was. Niet bereid om hun troepen te gebruiken teneinde in Indonesië een koloniale verhouding weer tot stand te brengen die zij tezelfdertijd in India en elders doende waren te liquideren, drongen zij aan op overleg met de leiders van de republiek.

Gedwongen door de omstandigheden, maar ook vanuit de door hem in het verleden beleden overtuiging (Stuw-groep), dat het toekomstig Indonesië gedragen moest worden door een vrijwillig samengaan van de Indonesische bovenlaag en de Nederlanders, had Van Mook dit overleg gevoerd. Dit zoeken naar continuïteit in een revolutionaire situatie had geleid tot de, mislukte, conferentie op het landgoed de Hoge Veluwe (14-24 april '46), waar de Republiek Indonesia een plaats was aangeboden in een Indonesische federatieve staat, die met Nederland deel zou uitmaken van het Koninkrijk der Nederlanden.

In Nederland en onder de Nederlandse groep in Indonesië had Van Mook zich hiermee niet populair gemaakt. De weerstand daar tegen het aantasten van Nederland's (vooroorlogse) machtspositie in de archipel was groot. Verdachtmakingen ten aanzien van zijn persoon waren derhalve niet van de lucht. Teneinde hem in zijn taak bij te staan¹) en de relatie met de Indonesische en de Nederlandse regering op vastere voet te organiseren, besloot het in juli '46 gevormde kabinet-Beel tot de instelling van een commissie-generaal, waaraan tijdelijk de bevoegheden van het opperbestuur over Nederlands-Indië ter uitoefening konden worden opgedragen.

Tot voorzitter werd benoemd de afgetreden minister-president W. Schermerhorn, lid van de P.v.d.A., tot leden M.J.M. van Poll, de voornaamste woordvoerder van de K.V.P. over Indonesische aangelegenheden in de Tweede Kamer en F. de Boer, als vertegenwoordiger van de handelswereld. De luitenant-gouverneur-generaal zou deel uitmaken van het college. Eerste taak zou zijn, het op de Hoge Veluwe vastgelopen overleg met de republiek weer op gang te krijgen en zo de grondslag te leggen voor de door koningin Wilhelmina op 7 december 1942 toegezegde rijksconferentie.

De commissie-generaal is met voortvarendheid te werk gegaan. Begin september vertrokken kwamen zij op 15 november, 2 maanden ter dus, tot een voorlopige overeenkomst met de republiek te Linggadjati. Hierbij erkende de Nederlandse regering het de facto gezag van de republiek over Java, Madoera en Sumatra en verbonden beide regeringen zich samen te werken om zo spoedig mogelijk te komen tot een Verenigde Staten van Indonesië en tot de vorming van een Nederlands-Indonesische unie, met de koningin der Nederlanden aan het hoofd. Deze unie, die niet later dan 1 januari 1949 tot stand zou moeten komen, zou de gemeenschappelijke belangen behartigen, als hoedanig werden aangemerkt o.a. de buitenlandse betrekkingen, defensie en voor zover nodig, financiële en economische aangelegenheden.

Na deze geslaagde operatie wachtte de commissie-generaal een nieuwe, eveneens niet eenvoudige taak. Teneinde het accoord voor de regering en de beide kamers acceptabel te maken diende "het naakte Linggadjati" te worden aangekleed, d.w.z. op verscheidene punten te worden toegelicht. Dit geschiedde in de vorm van een door de commissie-gene-

raal opgestelde interpretatie en een aantal verklaringen van Jonkman, de minister van overzeese gebieden. De aanvaarding hiervan door de republiek stuitte, zoals te verwachten was, op tegenstand, zodat een nieuwe reeks van notawisselingen en onderhandelingen nodig was. Eerst op 25 maart 1947 kon zodoende de overeenkomst ondertekend worden en dan nog wel in een uiterst problematische vorm. De republiek bond zich immers hiermee niet aan de Nederlandse interpretatie. Zij nam die slechts ter kennisgeving aan. Pogingen, hierna ondernomen om gezamenlijk het accoord uit te voeren door eerst een aantal detailkwesties op te gaan lossen, mislukten. Ook een gewijzigde tactiek van Schermerhorn, om eerst met de republiek tot overeenstemming te komen omtrent de structuur van de Verenigde Staten van Indonesië en de Unie oogstte geen succes. Zo verslechterde de verstandhouding en op 21 juli 1947 begon de eerste politionele actie.

Het verloop der onderhandelingen, hierboven zeer summier geschetst, is in grote lijnen wel bekend. De Handelingen en bijlagen van de Staten-Generaal getuigen ervan. Veel ook is te vinden bij Van Mook, in zijn "Nederland, Indonesië en de Wereld", de pers uit die dagen, brochures en last but not least de werken van Mr. Dr. C. Smit²). Deze laatste heeft voor het schrijven van zijn "Het akkoord van Linggadjati" gebruik kunnen maken van het dagboek, dat Schermerhorn gedurende de periode dat hij voorzitter van de commissie-generaal was, bijgehouden heeft. Thans is dit dagboek, onder auspiciën van het Nederlands Historisch Genootschap in druk verschenen, bewerkt door dezelfde Mr. Dr. C. Smit.

Wie op een gemakkelijke wijze inzicht wil krijgen in het verloop der onderhandelingen, hij raadplege de boeken van Smit. Daar staat alles ordelijk beschreven, wat van het dikke, 850 pagina's tellende dagboek niet gezegd kan worden. Het werk van Schermerhorn is een dagboek, én het is in eerste aanleg niet geschreven, doch aan een dictaphoon toevertrouwd. Dat maakt het boek bij vlagen wel levendig, het biedt volop informatie van achter de schermen, maar aan de andere kant veroorzaakt het ook herhalingen en maakt het de compositie rommelig. De vele telegrammen, nota's en notulen van vergaderingen, die Schermerhorn de revue laat passeren, blijven ons uiteraard textueel onbekend, waardoor de gang van zaken vaak moeilijk te volgen is. De annotatie en de registers van Smit zijn, hoewel summier gehouden, de lezer hierbij zeer tot steun. Overdadiger annotatie is, in een dagboek als dit, dat zoveel overhoop haalt, ook niet wel doenlijk. Overigens ligt hier slechts een tijdelijk euvel. De notulen, telegrammen etc. mogen wij t.z.t. verwachten in de bronnenpublicatie van Prof. Dr. S. L. van der Wal. De historicus zal dan in de voordelige positie zijn, niet alleen de officiële correspondentie, notulen etc. tot zijn beschikking te hebben, doch ook de directe beoordeling van een van de voornaamste medespelers.

Hoe zinvol dit is, vooral waar het gaat om notulen van vergaderingen, leert dit dagboek ons eens te meer. De commissie-generaal was verplicht de notulen van haar vergaderingen aan de minister van kolonien te doen toekomen. Deze notulen hadden derhalve niet alleen een documentaire functie, zij dienden ook om de wederpartij overzee te beïnvloeden. Zo verdween, overigens op voorstel van Sjahrir, een "betrekkelijk scherpe discussie" over de tekst van artikel 1 van het accoord van Linggadjati uit de notulen van de bespreking van 15 nov. '46 met de republikeinse delegatie (p. 126).

Gevolg van dit soort praktijken is natuurlijk, dat de wederpartij informatie onthouden wordt die hij nodig kan hebben om de situatie naar waarde te schatten. Juist voor het probleem van de communicatie tussen de centra, van waaruit de politiek t.a.v. Indonesië

tot stand kwam, is het dagboek van groot belang. Aan Nederlandse kant was het politieke krachtenveld zeer samengesteld, en diende er met zeer uiteenlopende verlangens rekening gehouden te worden. Aan Indonesische kant was dat niet minder het geval.

Het dagboek suggereert, dat de relatie tussen de Nederlandse en de Indonesische onderhandelingsdelegaties vaak nauwer en vertrouwelijker was, dan tussen de onderhandelaars en hun achterban. Zowel Sjahrir als Schermerhorn identificeerden zich in hoge mate met het accord, waarvan Schermerhorn keer op keer stelde, dat het de enige uitweg uit de problemen bood. Kort nadat het accord geparafeerd was stelde Sjahrir dat, mocht het hem niet gelukken, deze overeenkomst tot stand te brengen, dit voor hem het aftreden zou betekenen en verklaarde Schermerhorn, dat de commissie-generaal zich tegenover Nederland in een soortgelijke situatie bevond (p.93).

Gemakkelijk zouden beiden het niet krijgen. Schermerhorn stelde zich op het standpunt, dat men aan Nederlandse kant nu niet eerst moest proberen, een maximum aan zekerheid te verkrijgen voor wat betreft de uitwerking van het accord. Het was noodzakelijk, vertraging te vermijden, "omdat anders het gevaar bestaat dat een groot deel van de internationale goodwill verloren gaat, en onze positie verder afbrokkelt, omdat de tegenpartij tijd krijgt voor allerlei bedenkingen" (p. 124).

Die tijd heeft de tegenpartij ruimschoots gekregen, en van de gelegenheid om bedenkingen te maken heeft zij niet minder gebruik gemaakt dan de Nederlanders. Tenslotte is het op 25 maart 1947 ondertekend op zodanige wijze, dat beide partijen zich hun eigen interpretatie voorbehielden (methode-Van Poll). Fraai is een dergelijke methode natuurlijk niet, en de te verwachten chicanes bij de uitvoering van het verdrag, op grond van interpretatieverschillen, zijn dan ook niet uitgebleven.

Achteraf beschouwd was de gang van zaken misschien bevredigender geweest indien de commissie-generaal, desnoods wat later, een meer gepreciseerd accord had gesloten dan te Linggadjati het geval geweest is. Dan was het wellicht mogelijk geweest een politiek van afdwingen van concrete toezeggingen van beperkte betekenis te voeren. Een beter gedoseerd gebruik van de machtsmiddelen zou dan tot de mogelijkheden behoord hebben. De wens, snel succes te behalen en met het praktische opbouwwerk te beginnen, hoe begrijpelijk ook, heeft de commissie-generaal parten gespeeld.

Anderzijds gaat het ook niet op, Schermerhorn en de zijnen alleen verantwoordelijk te stellen voor de gang van zaken. Eenmaal een commissie-generaal ingesteld en voorzien van vergaande volmachten had de regering ook haar tactiek moeten accepteren, zeker nadat het accord met de Republiek gesloten was, en daardoor een eigen leven was gaan leiden. Daarna nog te proberen, het accord te preciseren en voor Nederland in gunstiger zin uit te werken, was een politieke fout. Curieus is het overigens, op te merken dat het ook Schermerhorn, ten tijde van de eindstemming omtrent het accord in de Tweede Kamer, op 23 december, ontging dat de motie-Romme van der Goes van Naters zo'n grote hinderpaal zou worden voor het verdere verloop der onderhandelingen (vgl. p. 165, 184, 185, en 387). Eenmaal weg uit de Bataviase politieke sfeer was ook hij het juiste begrip voor de daar liggende gevoeligheden kwijtgeraakt. De geografische afstand tussen Batavia en Den Haag deed zich hier, als vaker in de koloniale geschiedenis, ook in psychologische zin kennen.

Wat is het totaalbeeld, dat na lezing van het dagboek opdoemt. In zijn inleiding stelt Smit dat, ware het accord op de Hoge Veluwe tot stand gekomen, een ontwikkeling in vreedzamer richting mogelijk was geweest. Schermerhorn poneert in zijn dagboek herhaaldelijk dat, als het mogelijk was geweest het accord van Linggadjati op 15

november dadelijk te bekrachtigen, de toestand in de hand gehouden had kunnen worden (p. 493). Juist de lezing van zijn dagboek roept twijfels op aangaande deze mogelijkheid. Telkenmale stuiten wij op het communicatie-probleem tussen de republikeinse delegatie enerzijds en Djocja anderzijds. Schermerhorn stelt, dat de commissie-generaal de republikeinse regering in Linggadjati eigenlijk verder over de streep heeft getrokken dan deze meende psychologisch tegenover haar volk te kunnen verantwoorden (vgl. p. 423 en p. 508). Toch bevatte dit accoord de minimumvoorwaarden, op grond waarvan de Nederlandse presentatie in Indonesië voor Nederland aantrekkelijk zou blijven. Alweer naar de mening van Schermerhorn was men zelfs, door de feiten gedrongen, verder gegaan dan technisch-organisatorisch verantwoord was (p. 209).

Er zat in de loop der gebeurtenissen een "innere Daemonie", die hieruit bestond dat er vooral op Java een te grote sociale verschuiving had plaats gevonden, sedert het begin van de Japanse bezetting reeds. Nooit zou de nieuwe leidende laag met vrede haar nieuw verworven positie prijs geven. Terugkeer van de Nederlanders, met hun standaarden van efficiency, hoe heilzaam ook voor het land als geheel, was daardoor onmogelijk. De nieuw ontstane politiek-sociale structuur zou hooguit Nederlandse adviseurs, zonder politiek-militaire macht kunnen dulden. De Nederlanders waren niet bereid, in deze richting 100 % mee te gaan. Om een zekere mate van continuïteit met de vooroorlogse periode, en zekere garanties voor het voortbestaan van de Nederlands-Indische maatschappij te bewerkstelligen moest er een machtsbasis zijn. Zo zou een gemeenschappelijke gendarmerie, een der geschilpunten die tenslotte het inzetten van de eerste politionele actie veroorzaakten, de positie van de nieuwe Indonesische elite op losse schroeven gezet hebben.

Deze situatie bracht een grote geestelijke strijd met zich mee, en niet in het minst voor Indonesiers als Sjahir, Sjarifoedin, Setyadjit en Abdulkadir, die een en weer geslingerd werden tussen enerzijds hun concepties van modern en efficient beheer, waarvan zij wisten dat daaraan voorshands op eigen kracht niet kon worden voldaan, en anderzijds hun nationalisme, hun nationale Indonesische solidariteit.

Schermerhorn komt uit zijn dagboek te voorschijn als een man die wel oog had voor deze Indonesische realiteit maar die, als Nederlander, geen moeite had zich te verzoenen met een Nederlands-Indonesisch samenwerkingsverband met vergaande Nederlandse invloed. Als politicus zonder koloniaal verleden, en handelende vanuit een socialistische denkwereld, had hij weinig remmingen tot het in discussie brengen van de koloniale structuur. Voorts toont hij zich, hoewel hij de neiging tot kras optreden naar buiten manifesteerde ("ik heb er totaal geen bezwaar tegen wanneer deze groote heeren weten dat ik niet tot de orde van de half-zachten behoor", p.234), zeer beïnvloedbaar voor stemmingen en directe indrukken. Deze geestelijke labiliteit komt goed tot uitdrukking in een dagboek, dat uiteraard een zeer geschikt medium is om dit aspect van iemands karakter te doen uitkomen. Dat hij daarnaast niet gespeend is van een vermogen tot abstractie moge blijken uit de als bijlagen opgenomen nota's en toch ook uit de door hem gevoerde politiek. Het accoord van Linggadjati, tot welks tot stand komen hij zoveel heeft bijgedragen, heeft hij rationeel en doelbewust gepoogd te verwezenlijken.

Het militaire alternatief, dat hij op bepaalde ogenblikken rationeel accepteerde, is hem emotioneel onverteerbaar gebleven. Waar hij zelf stelde dat "de uitroeiing van de pesthaard Djocja" noodzakelijk zou zijn om het accoord van Linggadjati uitgevoerd te krijgen is hij zodoende, maar met hem heel Nederland, in halve oplossingen blijven steken. Dit heeft geresulteerd in een beëindiging van de Nederlandse politieke presentatie in Indonesië. Dat het anders gekund had blijft, althans voor Indonesië, een onbewezen

stelling. Gezien het totaalbeeld van de dekolonisatie van de "derde wereld" is dat evenwel niet waarschijnlijk.

Noten:

- 1) de oppositie suggereerde, niet geheel zonder grond, dat ook andere motieven meespeelden, getuige het volgende citaat uit Gerbrandy's "Indonesia", Londen 1950 p. 140; "The Commission-General, delegated by the Netherlands Government, was looked upon as a body which could curb the Lieutenant Governor-General)
- 2) de Indonesische quaestie, Leiden 1952, het akkoord van Linggadjati Amsterdam 1959 en de liquidatie van een imperium, Amsterdam 1962.

P.J. Drooglever

Universiteit van Amsterdam

Per 1 september 1971 ontstaat
bij het Historisch Seminarium
van de Universiteit van
Amsterdam een vacature voor

wetenschappelijk ambtenaar

De werkzaamheden omvatten
enerzijds de leiding over en
het beheer van de bibliotheken
van het Historisch Seminarium,
anderzijds de begeleiding van
de dagelijkse gang van zaken
van de studierichting
geschiedenis.

Vereist is een
doctoraalexamen
geschiedenis.

Sollicitaties, voorzien van
een curriculum vitae, vóór
1 juli 1971 te richten aan
Drs. J. C. H. Blom,
Historisch Seminarium,
Herengracht 286 te
Amsterdam.

Een studietoets geschiedenis

In nummer 7 van Kleio trof ik een prestatietoets geschiedenis aan van het Haags Pedagogisch Centrum. Ik heb deze toets met belangstelling doorgelezen en toen zijn er toch wel enkele bezwaren bij me opgekomen. Zeker wijs ik dit soort toetsen in het algemeen niet af, ik heb ze zelf wel gebruikt bij toelatingsexamens in een nu al grijs verleden. Ze zijn snel te corrigeren en geven, mits goed samengesteld, in de lagere leerjaren een goed beeld van de leerlingen. In de hoogste klassen zou ik ze liever niet meer zo graag gebruiken, maar dat is een persoonlijke mening, waarover gediscussieerd kan worden.

Maar — en nu kom ik met mijn aanmerkingen op de toets die in Kleio is afgedrukt — de vragen zullen in ieder geval juist dienen te zijn, d.w.z. ze mogen niet tot een foute beantwoording dwingen. Dit kan gebeuren, wanneer de vraagsteller zelf niet met de materie op de hoogte is. En dit is tot mijn spijt blijktbaar het geval met de in Kleio afgedrukte toets.

Enkele voorbeelden uit Groep I mogen dit verduidelijken. Bij vraag 2 wordt gevraagd naar de indeling van de prehistorie. Als goed antwoord zal wel c bedoeld zijn. Maar dit is alleen juist wanneer het Nederland betreft, in het Nabije Oosten begint de historie al omtrent het begin van de bronstijd. De vraagsteller beseftte blijkbaar niet, dat de indeling in kultuurhistorische perioden en de indeling prehistorie-historie volkomen los naast elkaar staan.

Onjuist is de redactie van vraag 4. De oudst bekende bewoners van ons land hadden geen vaste woonplaatsen. De vraagsteller heeft natuurlijk bedoeld te zeggen "De oudste bekende vaste woonplaatsen in ons land vindt men in:", maar dat staat er niet. Vragen stellen is moeilijker dan u denkt.

Bij vraag 6 blijkt dat de kennis van de redacteur der vragen nogal achterloopt. Hij heeft blijkbaar nooit van de Vlaardinger kultuur gehoord. Dit euvel van niet op de hoogte te zijn constateer ik trouwens wel eens meer bij de in de laatste tijd aan de lopende band verschijnende methodes. De historische feiten halen sommigen blijkbaar uit handboeken die ze zelf vroeger hebben gebruikt en dan soms al lang geleden. Je kunt ook niet alles bijhouden.

Zo duiken in vraag 8 en 9 de sinds geruime tijd in het pantheon der archeologie bijgezette koepelgraven op. Die zijn nu toch al lang vieux jeu geworden. Dat ze hier nog weer voorkomen illustreert nog eens mijn opmerking van de vorige alinea.

Moeilijker zit het met vraag 7. Hier komt de oude verwarring van talen, volken en kultuurkringen weer boven. Wat bedoelt men met Kelten? Mensen die een Keltische taal spraken? Mensen uit een of andere kultuurkring in de prehistorie? Dan zou men die zeker aan de Boven-Rijn verwachten. Maar als invasies van de Boven-Rijn doordringen naar de Ardennen zien we daar ineens lijkbegraving i.p.v. de vroegere verbranding. Is het

'vorstengraf' van Oss het graf van een Kelt? Daar was de dode verbrand. Maar in Vix met zijn beroemde vondst, midden in Keltisch gebied, was de dode begraven. Hier schuilt een brok problematiek, die de vraag volkomen ongeschikt maakt. Daar komt nog bij, dat deze vraag verschillend kan worden gelezen en bij een ander accent een ander antwoord volgt. Bedoelt de vraagsteller, waarom wij vermoeden dat de Kelten hun doden verbrandden of is het een vraag naar ons vermoeden betreffende de redenen die ze ervoor hadden.

Natuurlijk doet het er weinig toe, of de leerlingen de kennis bezitten die nodig is om de vragen — als ze goed gesteld waren — te beantwoorden. Het is heel goed mogelijk geschiedenisles te geven en de prehistorie maar even aan te stippen. Maar als ze wordt behandeld en als er naar wordt gevraagd, mag men toch verwachten, dat het goed gebeurt. Wanneer het hier individueel werk van een individuele leraar betrof, zou ik er niet over vallen, ik maak zelf fouten genoeg. Maar wanneer deze toets wordt gepresenteerd als een werkstuk van een Pedagogisch Centrum, zwaar begeleid door een universitair instituut en dan als voorbeeld in een vakblad voor geschiedenisleraren wordt afgedrukt, dan erger ik me toch een beetje. En dan verwacht ik ook geen slordigheden als tijdperk-tijdvak in Groep IV, vraag 1. Vandaar dit stukje.

Amersfoort, mei 1971

J.Kemperink

MEDEDELING

1871 - Fragen an die Deutsche Geschichte

Onder deze titel worden van mei tot 30 september 1971 in Duitsland twee tentoonstellingen gehouden ter herdenking van de Duitse eenwording, nu een eeuw geleden. Beide tentoonstellingen bevinden zich op historische grond: de ene in het gerestaureerde Rijksdaggebouw in W.Berlijn, de andere in de Paulskirche te Frankfurt am Main, vergaderzaal van het Frankfurter Parlement.

De tentoonstellingen zijn niet identiek, wel hebben ze de grote lijnen gemeen. De samenstellers wilden geen historisch recept voor het herstel van de Duitse eenheid geven, evenmin het ontstaan van Keizerrijk en Derde Rijk op de voet volgen. De vragen, aan de Duitse geschiedenis gesteld, betreffen de relatie tussen doeleinden van de talloze nationalistische groeperingen en het uiteindelijk bereikte resultaat. De nadruk ligt in Berlijn dan ook op de periode tot 1871; de latere gebeurtenissen zijn op filmdoek (1871–1918) en in sobere, schuin opgestelde kubussen (1918–1971) kort weergegeven. In Frankfurt heeft men de latere gebeurtenissen met de revolutie van 1848 in verband gebracht.

Inspirerend, deze vragen: zo kan men dus met zijn eigen geschiedenis bezig zijn; inspirerende tentoonstellingen ook, vanwege de grote lijnen, die men heeft durven trekken, en door de actualiteit van veel 19e eeuwse problemen. De tentoonstelling in Berlijn zou zeker genoeg stof kunnen bieden voor een werkweek van 5e of 6e klassen.

COMMISSIE POSTACADEMIALE VORMING

RAAD VAN ADVIES

PROF. DR. J. C. BOOGMAN (Univ. Utrecht), PROF. DR. A. E. COHEN (Univ. Leiden), PROF. DR. A. F. MANNING (Univ. Nijmegen); PROF. Dr. A. B. BREEBAART (G.U. Amsterdam), PROF. DR. W. J. WIERINGA (V.U. Amsterdam), PROF. DR. E. H. WATERBOLK (Univ. Groningen), Dr. J. L. P. BRANTS (inspecteur V.H.M.O.), J. W. FOSSEN (Hfd. inspecteur Kweekschool).

COMMISSIE POSTACADEMIALE VORMING

DRS. B. DORSMAN, Helena Rietbergstraat 19, Gouda, tel. 01820-16725, *voorzitter*: algehele leiding en universitaire cursussen.

DRS. H.W. TIMMER, Cordel Hullplaats 61, Rotterdam, tel. 010-214865, *1e vice-voorzitter*: conferenties.

DRS. J.H. VINK, Delflandstraat 69, Nootdorp, tel. 01731-299, *2e vice-voorzitter*: beleid collegedagen.

P.W. BROUWER, Fred. van Eedenplaats 61, Capelle a.d. IJssel, tel. 010-335591, *1e secretaris*: interne zaken.

F. Vv.d. MADE, Const. Huygensstraat 29, Capelle a.d. IJssel, tel. 010-332948, *2e secretaris*: organisatie en administratie van de collegedagen.

W. BACHMAN, Veld en Beemd 65, Krimpen a.d. IJssel, tel. 01807-5429, *penningmeester*.

LEDEN VAN DE COMMISSIE MET ZELFSTANDIGE TAKEN

DR. J. SWART, Lindelaan 40, Assen, tel. 05920-14591, portefeuilles.

DRS. R.H. COOLS, Zijdeweg 57, Wassenaar, tel. 01751-8215, publicaties.

De organisatie van de postacademiale colleges in de diverse plaatsen is in handen van de besturen van de V.G.N.-afdelingen.

De adressen van de *afdelingssecretariaten* zijn:

Alkmaar: Lindenlaan 12, Bergen N.H.

Arnhem: Wildenborglaan 32 VI.

Amsterdam: de Savorning Lohmanlaan 5,
Amstelveen.

Den Bosch: Philips de Tweedestr. 51.

Breda: Bavelselaan 224.

Eindhoven: Kruisakker 76.

Goes: Valckeslotlaan 89.

Groningen: Kamperfoelieweg 42, Paterswolde.

Den Haag:

Haarlem:

Heerlen:

Hengelo:

Maastricht:

Rotterdam:

Utrecht:

Venlo:

Zutphen:

Zwolle:

Paulus Potterstr. 26, Lisse.

Liedeweg 81, Haarlemmerliede.

Leenderkapelweg 27, Schaesberg.

Th. de Keyserstraat 276, Enschede.

Passementsmakersdreef 30.

Karekietlaan 12, Oostvoorne.

J.F. Kennedylaan 131, Woudenberg.

Groenstraat 224.

Gerstekamp 12, Warnsveld.

Stevinstraat 9, Kampen.

Lijst van medewerkers:

Drs. P.J. Drooglever, Balistr. 21, 's-Gravenhage.

Drs. D.J.P. de Jong, p.a. Min. van Buit.Zaken, 's-Gravenhage.

Drs. J. van Goor, Venuslaan 19, De Bilt, post Bilthoven.

Dr. P.B. Renes, Sandecamplaan 1, Heiloo, post Alkmaar.

Prof.Dr. S.L. van der Wal, Veenbesstr. 732, Soest.

Ontleend aan Keesing's Historisch Archief 1949, blz. 8518